

שאלה:

אמנם שאלתי אינה נוגעת ישירות לדיני מלחמה אך היא נוגעת למצב שהוא כמעט תמיד חלק ממהלך מלחמה וודאי במלחמה הנוכחית. איך על פי ההלכה יש להתנהל בשאלת שחרור שבויים וחסופים? האם נכון לקבל את העיקרון של "בכל מחיר" המושמע על ידי חלק ממשפחות החטופים, או שמא יש מגבלות למחיר הראוי?

תשובה:

התשובה לשאלתך קשה ממספר סיבות.

א. העיקרון "בכל מחיר", כפי שכתבת, מושמע על ידי משפחות החטופים. אלו הם אנשים הנמצאים במצב נפשי קשה הדורש מאתנו לתת להם את מלוא הסימפטיה והתמיכה שניתן לתת. אך אין להעלות על הדעת שהתמיכה בהם תכתיב בסופו של דבר את המדיניות של הממשלה.

ב. ממשלת ישראל, בצדק או שלא בצדק, אינה פועלת בהכרח לפי עקרונות וערכי ההלכה. אמירת דברים חדים לגבי עמדת ההלכה יכולה ליצור מתח לא מוצדק, שהרי בסופו של דבר עלינו לכבד את החלטות הממשלה כהחלטות המלכות וודאי כשאין דורשות מאתנו לפעול "בידיים" נגד דין תורה.

ג. ההלכה כאן אינה חד משמעית וגם אם ניתן למצוא מגמות לפסיקה יוכל כל גורם להעלות טיעונים שדרכו מבוססת על שיטות אלו ואחרות בהלכה.

המשנה בגיטין (פ"ד מ"ו, דף מה ע"א בגמ') קובעת: "אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם." באימרה הלכתית זו קובעת המשנה שלמרות חשיבותה המרכזית ביותר של מצות פדיון שבויים יש לקיום הפדיון מגבלות וגבולות. דברי המשנה מעוררים מספר שאלות ובהן:

1. מה משמעות תיקון העולם בהקשר זה?

2. "אין פודין" האם הדברים אמורים על כל אדם?

3. מה נחשב "דמיה" על מנת לקבוע מה יהיה "יתר על כדי דמיה"?

לגבי משמעות תיקון העולם שבמשנה, מביאה הגמרא שתי דעות. 1. שלא לדחוק את הציבור לידי עניות בסכומים גדולים. 2. שלא לגרום לעידוד חטיפת שבויים ובקשת סכומי כסף גבוהים עבורם.

בראשונים נחלקו בהכרעה בין ההסברים השונים יש שסברו שהלכה כדעה שלא לדחוק רגלי הציבור. אחרים סוברים שאין הכרעה ברורה ויש שהכריעו כפירוש השני שלא לעודד חטיפות נוספות. וכך פסק הרמב"ם: "אין פודין את השבויים ביתר על דמיהן מפני תקון העולם, שלא יהיו האויבים רודפין אחריהם לשבותם." (מתנות עניים פ"ח הל' יב) ובעקבותיו, כך פסק גם השולחן ערוך. (צדקה סי' רנב סע' ד)

בשאלת מי נכלל בתקנה? דיון חשוב נמצא לגבי אדם הפודה עצמו בממונו. הרמב"ם בהלכות אישות כותב "אין מחייבין את הבעל לפדות את אשתו ביתר על דמיה". וניתן לדייק מלשון "אין מחייבין", בניגוד לאמור במתנות עניים, "אין פודין" שאינו חייב אך איסור באשתו אין. ואם אין איסור להוסיף בממון באשתו וודאי שלא יהיה אסור לעצמו. ואמנם כך פסק השו"ע "אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה". אך לא כל הראשונים סבורים שלפדות עצמו מותר להפריז בתשלום. הנמוקי יוסף כותב: "מפני תיקון העולם – מפרש בגמרא דאין פודין אותו אפילו מנכסיו של שבוי עצמו ביותר מכדי דמיו". וכך גם דעת המאירי אלא שהוא הזכיר את הדעה שמנגד.

גם לגבי תלמיד חכם ייחודי מצאנו בראשונים דעות שמותר לפדות ביותר מכדי דמיו וכך הסבירו את הסיפור שרבי יהושע בן חנניה פדה את התינוק שהוא רבי ישמעאל בן אלישע ב-"ממון הרבה". (גיטין נח ע"א)

תוס' שם מעלה הסבר אחר הפותח אפשרות אחרת לחריגה בדיון אין פודין יותר מכדי דמיהן. התוס' מעלה אפשרות שהיה מדובר שאותו תינוק היה בסכנת נפשות. מדבריו משמע שבמקום סכנה אין את מגבלת "כדי דמיהן". מנגד הרמב"ן דוחה אפשרות זו בטענה שלפי הגמ' בבבא בתרא (ח ע"ב) שבי בהגדרה כולל סכנת נפשות.

הרב גורן העלה אפשרות (למרות שהיא למעשה מנוגדת למהות מאמרו) שחיילי צה"ל היוצאים בשליחות הצבא והעם יתכן שיש גם חובת שחרורם במחיר גבוה.

לבסוף שאלת הגדרת "כדי דמיו". שלש אפשרויות בדבר. 1. כשווי האדם אילו היה נמכר לעבדות בשוק. 2. כשווי של כל אדם כמקובל לתשלומי פדיון שבויים. 3. שווי הסובייקטיבי של האדם לפי כישוריו ידיעותיו ומעמדו.

לאור כל האמור ניתן לומר שבאופן כללי גישת ההלכה היא להימנע מפדיון שבויים במחיר מופרז. עם זאת ניתן למצוא שיטות הפותחות פתחים לאפשר בשעת הצורך תשלום גבוה עבור פדיון השבויים. כל זאת כמובן במידה ושחרורם או פדיונם לא יהיה במחיר, שבסופו של דבר, מסכן משמעותית את כלל הציבור.

נסיים תשובה זו וסדרה זו בתפילה שנזכה לראות בישועת ה' לעמנו במהרה. ובחזרתם בבריאות של החטופים לחיק משפחותיהם.

מקורות:

משנה גיטין פרק ד משנה ו (דף מה ע"א בגמ')

גמרא גיטין דף מה ע"א. רמב"ן ומאירי שם.

גיטין נח ע"א.

בבא בתרא דף ח ע"א.

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ח' הל' י"ב

רמב"ם הלכות אישות פרק יד' הלכה יט'.

שולחן ערוך (הלכות צדקה) יו"ד סימן רנב' סעיפים א-ד.

להרחבה:

הרב שלמה גורן, תורת המדינה - פדיון שבויים תמורת שחרור מחבלים. (עמודים 424-436)

הרב יהודה שביב, בירורים בהלכות פדיון שבויים. עלון שבות שנה ה' גליונות כד, כה. [מופיע
באתר תורת הר עציון].

נכתב ע"י הרב משה אברמן,

לשעבר ראש כולל תורה מציון בשיקגו (תשנ"ח- תשנ"ט)

לתגובות: moshaber@gmail.com